

Český ráj. Ale který?

Český ráj je jednou z nejnávštěvovanějších turistických destinací v Česku a snad každý Čech alespoň přibližně tuší, kde leží. Ne každý již ale ví, že existuje hned několik různých regionů s názvem Český ráj. Každý z těchto regionů má vlastní hranice, vlastní instituce, a především vlastní smysl existence. Tento článek ve stručnosti představuje nejvýznamnější „České ráje“ a na jejich základě upozorňuje na existenci různě vymezených regionů.

V geografii pracujeme s různě vymezenými územními celky (regiony, oblastmi, areály, krajinami). Vedle administrativních existují i jiné, méně formální regiony (např. Česká Kanada, Česká Sibiř). Identitu, historii, tradice, ale především však název těchto regionů na sebe mohou přebírat další celky včetně těch administrativních. V území tak může existovat více celků se stejným názvem, z nichž každý má svůj význam, funkci i vlastní hranice. Proto když se zeptáme, kde leží Český ráj, téměř každý dokáže jmenovat alespoň některé místo, které je jeho součástí. Když se však zeptáme, jak je vymezen, získáme mnoho různých odpovědí. Proto jen těžko můžeme očekávat, že by se nám podařilo nalézt obecně platné hranice Českého ráje. Ty jsou otázkou jednak individuálního citu člověka a jednak vnější prezentace regionu.

Český ráj si lidé asi nejčastěji spojují s pozoruhodnými skalami, na kterých řádil Vašek se svým otcem ve filmu Jak vytrhnout velrybě stoličku. Nelze se ale spokojit s pouhou redukcí území Českého ráje na skalní oblasti, stejně tak ani s hranicemi,

kteří jsou regionu určeny aktéry s národní působností. Vedle sebe dnes existuje mnoho „Českých rájů“. Ty vznikly za různým účelem a na různých principech. Můžeme však o některém z nich tvrdit, že je to ten „pravý“, resp. můžeme o některém z nich prohlásit, že používá název neprávem? V tomto článku se chceme zamyslet nad tím, jak v řadě různých regionálních celků identifikovat obecně přijímaný pohled na územní tvar regionu. Hledání obecného pohledu na Český ráj bude naplnit stěžejní části článku. Nejprve si však ve stručnosti představíme hlavní celky nesoucí název „Český ráj“.

Historie regionu Český ráj

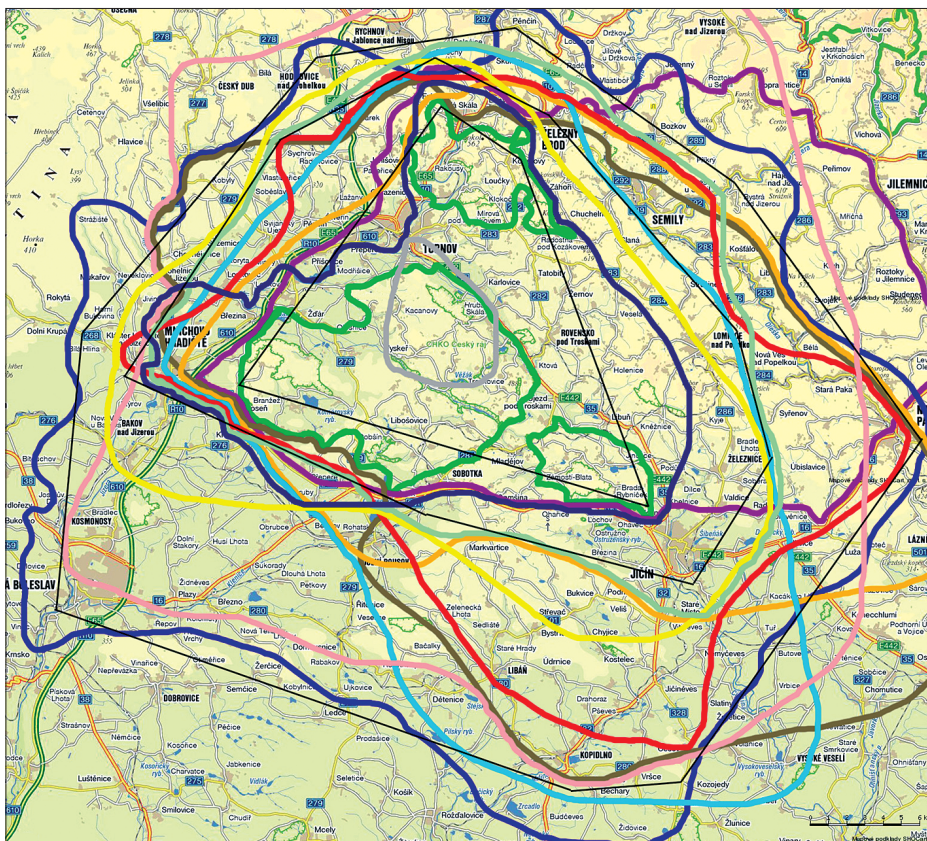
Jedna z verzí vzniku názvu Český ráj odkazuje na 70. léta 19. století, kdy v lázních Sedmihorky tvořila podstatnou část klientely česká inteligence (např. i Jan Neruda), kterou sem zval ředitel lázní doktor Antonín Šlechta. A právě čeští spisovatelé v duchu doznívajícího romantismu národního obrození měli poprvé přikynout krajině v blízkém okolí lázní název Český ráj (alternativní teorii přináší a blíže o tématu pojednává Zilynskyj 2005).

Toto prvotní vymezení se poměrně shoduje se skalní oblastí Hruboskalsko. Brzy se území, pro které se používalo označení Český ráj, začalo rozšiřovat – nejprve na celé Turnovsko, později také na Maloskalsko a Příhrázské skály. Oblast označovaná jako Český ráj se postupně rozpínala směrem k Mnichovu Hradišti a k Jičínu. K přidružování docházelo především na základě podobnosti krajiny. Stále se rozšiřující hranice neformálního regionu byly utvářeny jeho rodáky a návštěvníky „zdola“. Takovéto vymezení má ovšem často řadu nedostatků, neboť je poměrně vágní, nejasně definované společnými znaky a jasně vedenou hranicí.

S institucionalizací turismu (zakládání turistických klubů) na přelomu 19. a 20. století došlo k opačnému procesu – utváření regionu „shora“. V roce 1919 vznikla podle nové organizační struktury Klubu českých turistů (KČT) župa Český ráj, která zahrnovala místní odbory KČT od Českého Dubu až po Jičín a od Mladé Boleslavi po Semily.

Po druhé světové válce se v souvislosti s rozvojem turistického ruchu objevily také snahy o ochranu přírodního i kulturního bohatství. Na území skalních měst Českého ráje tak byla v roce 1954 vyhlášena první česká chráněná krajinná oblast (CHKO), která dostala název Český ráj. Setkáváme se tak s novou formou institucionalizace regionu za účelem ochrany přírodního dědictví a krajinného rázu. Původní CHKO zahrnovala pouze část dříve „zdola“ vymezeného území Českého ráje. Snahy o rozšíření CHKO na celou oblast specifického krajinného rázu narážely na nejednotnost názorů zainteresovaných aktérů. Na jedné straně stály snahy o ochranu krajinného rázu a na druhé obavy z omezení možností hospodářského rozvoje a výstavby komunikací (rychlostní komunikace R35). K rozšíření CHKO do dnešní podoby tak došlo až v roce 2002.

V 90. letech se začaly hledat alternativy rozvoje regionů. Pro Český ráj se jevila jako vhodná vize regionu jako turistické destinace národního významu, která vycházela z jeho turistické tradice a měla být alternativou k předchozímu nadměrnému využívání krajiny pro zemědělskou produkci. Tato vize byla formalizována v roce 1999, kdy vznikl turistický region Český ráj jako součást mozaiky 14 turistických regionů vymezených na území Česka Českou centrálou cestovního ruchu na základě organizačně-ekonomických vazeb, podobnosti krajiny a charakteru cestovního ruchu.

Diskurz vymezení Českého ráje. Zdroj: Semian (2010)

Pozn.: Jednotlivé linie představují různá vymezení Českého ráje v odborné a popularizační literatuře; černé linie znázorňují troje volné hranice vymezené na základě diskurzu literatury.

V ZORNÉM POLI GEOGRAFŮ

Dalším „Českým rájem“ se v roce 2005 stal Geopark UNESCO, který v roce 2010 získal také nově vzniklý statut národního geoparku. Toto vymezení v sobě kombinuje snahu ochránit geologické bohatství a krajinný ráz oblasti s propagací oblasti jako turistické destinace. Ačkoli geopark nese název Český ráj, zahrnuje nejen území skalních měst, ale také část Podkrkonoší.

Hledání Českého ráje

Na případu Českého ráje je patrné, že v jednom území vedle sebe může existovat více různých formálních celků s odlišnými účely a hranicemi často nerespektujícími hranice administrativních jednotek. Tyto celky nezřídka přejímají historický název a tradice oblasti, které však s jejich současnými záměry nemusí mít téměř nic společného. Je však některý z takto vymezených území tím „pravým“ Českým rájem?

Hranice formálních regionů jsou stanoveny uměle příslušnými institucemi „shora“ tak, aby vyhovovaly jejich zájmu. Na jedné straně mohou být vymezené příliš úzce, jako v případě CHKO (jejím účelem je zachovat cenné přírodní komplexy při současném omezení hospodářského využití území, což striktně vyžaduje vytyčení jasných hranic), na druhé straně najdeme i regiony vymezené příliš široce. Instituce vytvářející většinu z těchto rozsáhlejších regionů vidí v Českém ráji především destinaci pro odpočinek a snaží se jej uměle rozšiřovat. Příkladem může být vymezení turistického regionu Český ráj, k němuž se některé obce připojily z čistě pragmatických důvodů (participace na známé a dobře zavedené značce). Je tedy jasné, že hranice žádného z těchto formálních regionů nemohou přesně odrážet Český ráj tak, jak je obecně vnímán. Lze tedy vůbec přiřadit jednoznačné hranice celku, který vznikl na základě sepětí člověka s místní krajinou? Vzhledem k tomu, že se Český ráj jako celek formoval především na základě cestovního ruchu a od začátku byli nositeli regionální identity hlavně jeho návštěvníci a později také chataři a chalupáři, je jeho vnímání velice individuální. Právě proto nelze Český ráj vymežit pevnými (liniovými) hranicemi, ale můžeme identifikovat

Hruboskalsko: skalní věž Sřinga v pozadí s Kozákovem. Zdroj: archiv M. Semiana

alespoň ustálené volnější vymezení oblasti (zonální hranice).

Obecně můžeme vymežit troje volné hranice (viz obr.), z nichž každé se hodí pro jiný účel prezentace a spravování regionu. První hranice tvoří jádro oblasti a lze je vymežit jako trojúhelníkovou oblast spojující hlavní skalní oblasti, Maloskalsko na severu, Příhrazské skály na západě a Prachovské skály na východě. Tato oblast je z přírodního, krajinného, ale i kulturně-historického hlediska nejcennější a měla by být hlavním předmětem ochrany. Střední vymezení lze ohraničit spojnici měst Mnichovo Hradiště, Jičín a Železný Brod. Tato varianta doplňuje jádrovou skalní oblast o města v zázemí, která mimo jiné poskytují potřebné služby pro návštěvníky oblasti. Toto vymezení je samo o sobě turisticky atraktivní a rozšiřuje nabídku přírodních zajímavostí regionu především o kulturní a historickou složku. Nejlépe odpovídá převažujícímu vnímání Českého ráje jak na základě diskurzu odborné a popularizační literatury, tak vědomí obyvatel regionu (Semian 2010). Poslední hranice zhruba souhlasí s hranicemi turistického regionu Český ráj. Tato velmi široká a různorodá oblast má sloužit jako alternativa k turisticky exponovanému jádru a může

alespoň částečně využívat „dobré jméno“ regionu pro svůj rozvoj.

Na příkladu Českého ráje jsme ukázali, že vedle administrativních regionů existuje v území mnoho dalších formálních i neformálních celků vymezených na různém základě a za různým účelem. Na jejich základě se nám podařilo vymežit troje obecně platné volné hranice Českého ráje. Vytváření obecného pohledu na regiony pomáhá orientovat se v řadě různých regionálních systémů, a především je nedílnou součástí výzkumu regionální identity. Velmi podstatným elementem regionální identity je sebeidentifikace jednotlivých obyvatel regionu s územím, ve kterém žijí (Chromý 2009). Územní komunity a rozvoj regionů se pak nemusí podřizovat (omezovat) regionům administrativním.

Michal Semian,
vědecký pracovník na PřF UK v Praze
semian@natur.cuni.cz

Příspěvek vznikl s podporou grantového projektu GA ČR 403/09/1491 Význam rekreační funkce sídel a obcí v procesu formování regionální identity a identity regionů v ČR.

Bohemian Paradise. But Which One? The article deals with the phenomenon of region, in the case of Bohemian Paradise. It presents an overview of the most important institutionalized regions that are known as Bohemian Paradise and discusses general views regarding the territorial extent of Bohemian Paradise. The article emphasizes the importance of an individual approach to the study of region, based on human-place relationships.

LITERATURA A ZDROJE DAT:

- CHROMÝ, P. (2009): Region a regionalismus. *Geografické rozhledy*, 19, 1, s. 2–5.
SEMIAN, M. (2010): Regionální identita Českého ráje (diplomová práce). UK v Praze, PřF, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, 102 s.
ZILYNSKYJ, B. (2005): Co je nám do jejich ráje: Stěhování Českého ráje od Litoměřic k Turnovu na konci 19. století. *Dějiny a současnost* 27, 5, s. 14–18.

APLIKACE DO VÝUKY:

1. Pokuste se ve dvojicích vymežit hranice regionu, ve kterém žijete, který důvěrně znáte a máte ho rádi. Vymezte tak hranice „svého“ regionu. Region pojmenujte a vyberte nebo vytvořte jeho symbol.
2. Společně ve třídě diskutujte různá vymezení, jejich motivace, funkce a významy. Snažte se na základě diskuse vytvořit společný region vaší třídy.